

OWWZ IN BEELD

Samenstelling: Frans Weeber

Fotografie

Rob Hornstra (p. 14 en 16)

Ton van der Vorst (overige foto's)

Vormgeving

Tonny Teuwisse

Eindredactie

Jan Simons

Met dank aan OWWZ-consulenten: Henk van Beurden (Nuenen), Piet van den Brande (Utrecht), Rutger van Deursen (Veldhoven), Pieter Dovens (Veldhoven), Dorine Ottevanger (Tiel), Hester van der Paauw (Groningen), Tineke Postma (Groningen), Jolanda Reichard (Arnhem), Marja Stoel (Tiel), Inge Straten (Arnhem), Ben Timmers (Veldhoven), Marga Veenstra (Utrecht), Frits Verstraete (Utrecht).

Voor meer informatie over OWWZ-projecten zie: www.kpcgroep.nl/owwz en www.lisd.nl

Inhoud

	Voorwoord	3
1	Eerste stappen op weg naar participatie gezet	4
2	Roma-kinderen gaan naar school: het echte werk kan beginnen	8
3	Wennen aan de structuur en regelmaat van een baan	14
4	Kinderen leren nu langer door dan hun ouders	18
5	Zorgen dat kinderen zo lang mogelijk naar school gaan	24
6	Tijd voor meer initiatieven vanuit de mensen zelf	30
7	Continuïteit in de begeleiding van woonwagen- en zigeunerleerlingen van groot belang	36
	Literatuur	43

Voorwoord

In Nederland leven ongeveer 35.000 woonwagenbewoners en 3.000 zigeuners. Er zijn circa 5.000 woonwagen- en zigeunerkinderen in de leerplichtige leeftijd. Om de onderwijsdeelname van deze kinderen te bevorderen, zijn er sinds 1985 projecten voor onderwijs aan woonwagen- en zigeunerleerlingen (OWWZ-projecten) ingericht. Deze projecten werden de afgelopen jaren gefinancierd vanuit het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA).

In 2006 verandert de bekostigingssystematiek en worden deze gelden voor het grootste deel uitgekeerd aan de schoolbesturen. Daarmee dreigt het gevaar dat een aantal OWWZ-projecten zal verdwijnen. In deze brochure schetsen we het belang van de specifieke aandacht van deze doelgroep aan de hand van een kort historisch overzicht en zes beschrijvingen van OWWZ-projecten.

We dragen deze publicatie op aan Annet Nijborg. Deze jonge, enthousiaste leerkracht spande zich in voor de Roma-kinderen in Groningen. Kort voordat ze zou worden geïnterviewd voor de publicatie overleed ze, volkomen onverwacht.

Deze publicatie is een eerbetoon aan alle professionals, die zich inspanden en inspannen voor de verbetering van de onderwijspositie van de kinderen van woon-wagenbewoners, Sinti en Roma.

De publicatie is vooral een eerbetoon aan alle OWWZ-kinderen en hun ouders, die kozen en kiezen voor de toekomst. Ze verdienen daarbij onze steun, nu en in de toekomst.

*Wilbert Seuren,
coördinator OWWZ-project voor KPC Groep*

1 Eerste stappen op weg
naar **participatie** gezet

Woonwagbewoners zijn van oorsprong afkomstig uit Nederland en de omringende landen. Vanaf de Gouden Eeuw reisden ze rond om in hun levensonderhoud te voorzien. Ze werkten als seizoenarbeiders, handwerklieden en kooplui. In de twintigste eeuw kwam er langzaam maar zeker een einde aan hun trekkend bestaan. Ze vestigden zich op speciaal daarvoor ingerichte woonwagkampen.

Zigeuners zijn waarschijnlijk oorspronkelijk afkomstig uit India. De Nederlandse zigeuners (Sinti) leven inmiddels ruim 200 jaar in ons land. De buitenlandse zigeuners (Roma) zijn afkomstig uit Oost-Europa. In 1977 werd voor het eerst een groep Roma in Nederland toegelaten.

Ondanks grote onderlinge verschillen zijn er zekere gemeenschappelijke kenmerken als het om onderwijs gaat. Tot in de twintigste eeuw trokken woonwagbewoners en zigeuners rond naar plekken waar werk was. Door het reizende bestaan kwam er van naar school gaan weinig terecht. Ouders zagen het nut van schoolbezoek ook niet in en vonden de leerplicht vaak ongewenste bemoeizucht van de overheid. Jongens leerden een vak van vader op zoon en meisjes werden al jong ingezet in de huishouding.

Van concentratie naar decentralisatie

Na de Tweede Wereldoorlog verdwenen de traditionele beroepen waarmee deze mensen hun brood verdienden. Ze kwamen in een marginale positie en waren steeds meer aangewezen op een uitkering. Die werd in die

jaren maar al te gemakkelijk gegeven waardoor niet werken steeds meer vanzelfsprekend werd gevonden. De overheid reageerde begin jaren zestig op de marginalisering met het inrichten van grote woonwagkampen met eigen voorzieningen, waaronder ook kampscholen. Vanaf 1968 werden er 55 regionale centra ingericht voor 50 tot 80 wagens. Begin jaren zeventig waren er 52 woonwagencentrumscholen. Het gevolg was dat de onderwijsdeelname explosief steeg en veel ouders het belang van leren lezen en schrijven begonnen in te zien.

De omstandigheden in de kampen was vaak troosteloos en er waren veel onderlinge spanningen. Rond 1975 concludeerde de overheid dat het concentratiebeleid was mislukt en dat het beleid zich moest richten op integratie. De grote centra werden gesloten en vervangen door kleine. Bij sommige ontruiming moest de politie eraan te pas komen, omdat de bewoners zich verzetten tegen de ontmanteling.

OWWZ-projecten

Met de omslag in het beleid verdwenen ook de woonwagencentrumscholen. De kinderen van woonwagbewoners en zigeuners moesten voortaan naar de reguliere scholen. Deze kregen daarvoor extra formatie in het kader van de gewichtenregeling (basisonderwijs) en de Cumi-regeling (voortgezet onderwijs). Tien jaar later bleek dat er nog veel gedaan moest worden aan de onderwijsparticipatie van woonwag- en zigeunerkinderen. Vooral de onderwijsdeelname

6

aan het voortgezet onderwijs bleef sterk achter. In 1985 startten daarom drie experimentele projecten voor de opvang van deze doelgroep in het voortgezet onderwijs. In tien jaar groeide het experiment uit tot een landelijk dekkend netwerk van OWWZ-projecten. Deze werden ondergebracht bij scholen voor voortgezet onderwijs, schoolbegeleidingsdiensten, gemeenten of onderwijsvoorrangsgebieden. Vanaf 1993 werden alle OWWZ-projecten geïntegreerd in het onderwijsvoorrangsbeleid. De projecten richtten zich oorspronkelijk op het basis- en voortgezet onderwijs en later ook op de voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en de arbeidsparticipatie. De centrale persoon binnen deze projecten was de onderwijsconsulent, die vooral een brugfunctie vervulde tussen de leerlingen en de ouders aan de ene kant en de scholen aan de andere kant.

Balans

Na 12 jaar OWWZ-projecten werd in 1997 in de publicatie *Wonen in een wagen & Leren op school* de balans opgemaakt. “Wanneer de balans van de afgelopen twaalf jaar wordt opgemaakt, blijkt dat er inmiddels veel is bereikt. Duidelijk wordt ook welke bijdrage de OWWZ-consulenten daaraan leveren en geleverd hebben. De consulenten laten tevens zien hoe belangrijk een geïntegreerde aanpak is. Wonen, werk, welzijn en onderwijs moeten in samenhang (integraal beleid) worden aangepakt. Alleen als instanties met elkaar samenwerken is er kans op

succes. Bovendien is het onderwijs alleen niet in staat de sociale ongelijkheid op te heffen. Samenwerking tussen instanties is binnen een aantal OWWZ-projecten goed van de grond gekomen, maar staat in veel gebieden nog in de kinderschoenen. Daarnaast konden consulenten een vertrouwensrelatie opbouwen met de woonwagenbewoners en zigeuners. De consulenten zijn vooral intermediair tussen woonwagenbewoners en de scholen en andere maatschappelijke instellingen. In het directe contact met de woonwagenbewoners gaat het er vooral om de motivatie voor de onderwijsdeelname aan te wakkeren en gaande te houden. In conflictsituaties zijn het vaak de consulenten die bemiddelen tussen ouders en leerlingen enerzijds en de ‘burgerinstellingen’ anderzijds.”

Doelgroep uit beeld

Op 1 augustus 1998 werden de gemeenten verantwoordelijk voor het achterstandenbeleid, waar ook de OWWZ-projecten deel van uit gingen maken.

De verantwoordelijkheid om een OWWZ-functie in stand te houden kwam bij de gemeenten te liggen. Betrokkenen bij de projecten vreesden dat er veel waardevolle expertise verloren zou gaan en dat in een aantal gebieden de extra aandacht voor de doelgroep zou verdwijnen. Deze trend is inderdaad zichtbaar geworden, want het aantal OWWZ-projecten is vanaf 1997 teruggelopen van 36 naar 18.

Het huidige gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid zal per 1 augustus 2006 worden herzien. Ontvingen de gemeenten tot die datum een aanzienlijk budget voor het bestrijden van onderwijsachterstanden, met ingang van die datum gaat het grootste deel naar de schoolbesturen. De gemeenten blijven alleen verantwoordelijk voor de voor- en vroegschoolse educatie en schakelklassen als tijdelijke voorziening voor basisschoolleerlingen met extra grote (taal)achterstanden.

De gemeentelijke budgetten werden tot nu toe aangewend om de OWWZ-voorzieningen te bekostigen. De vraag of deze voorzieningen in stand gehouden zullen worden, ligt nu in eerste instantie bij de schoolbesturen.

Ook de gewichtenregeling in het basisonderwijs verandert. De feitelijke achterstand van de kinderen wordt bepalend voor het toekennen van extra formatie. Het opleidingsniveau van de ouders wordt hiervoor de indicator. Positief aan de nieuwe regeling is dat woonwagen- en zigeunerkinderen voortaan een gewicht krijgen toegekend van 1.2 in plaats van de huidige 0.7. Ook het verlagen van de drempel van 9% naar 6,3% zal gunstig uitwerken voor de scholen, omdat deze nu eerder in aanmerking komen voor de toekenning van extra formatie.

De huidige Cumi-regeling in het voortgezet onderwijs verdwijnt eveneens en wordt met ingang van 1 januari 2007 vervangen door leerplusarrangementen. Hoe deze precies worden uitgewerkt is nog niet bekend.

De kans is groot dat een aantal van de huidige OWWZ-voorzieningen gaat verdwijnen en woonwagen- en zigeunerkinderen als specifieke doelgroep niet meer te traceren zijn. Het blijft uiteraard mogelijk dat gemeenten binnen hun eigen beleid ruimte vrijmaken om de intermediaire functie die de OWWZ-consulenten altijd vervulden, in stand te houden. Ook de schoolbesturen kunnen hieraan een bijdrage leveren. Dat is geen overbodige luxe, want de onderwijsdeelname van de woonwagen- en zigeunerkinderen is nog steeds problematisch, zeker in het voortgezet onderwijs. Er is wel een kentering zichtbaar, maar het is de vraag of de eerste positieve resultaten zullen beklijven als de specifiek op deze doelgroep gerichte inspanningen verdwijnen.

2 Roma-kinderen gaan
naar school: het **echte**
werk kan beginnen

In Veldhoven zijn de eerste successen geboekt met het onderwijs aan Roma-kinderen. Vanaf 2000 is er op basis van een gemeentelijk plan voortvarend gewerkt aan de onderwijsdeelname van deze groep. Vanaf 2004 bezoeken de Roma-kinderen de school en is zelfs een groep van tien jongens doorgestroomd naar het voortgezet onderwijs.

Pieter Dovens van basisschool 'Op Dreef' heeft al jarenlang contact met de Roma en heeft een goede band weten op te bouwen. Over die contacten en de cultuur van de Roma zegt hij: "Vertrouwen moet je opbouwen en dat is een kwestie van heel veel praten. Het voordeel is nu dat ik de groep al zolang ken. Een aantal ouders heb ik ooit zelf in de klas gehad. Aan de andere kant hangt het vertrouwen aan een dun draadje. Ik ben toch de vertegenwoordiger van de burgermaatschappij die hen veel oplegt waar ze niet achterstaan. Ik vind het knap dat ze zich als groep

buiten de maatschappelijke kaders zolang hebben kunnen handhaven en niet zijn afgegleden naar de zware criminaliteit. En er zijn ook wel aspecten in hun cultuur die me aanspreken, zoals het leven bij de dag. In gewone situaties zijn het best plezierige mensen om mee om te gaan. We willen nu echter dat ze participeren in onze samenleving en dat roept bij een deel van deze mensen spanningen op. Ze hebben een heel ander leefpatroon. Op tijd komen, afspraken maken en alle dingen die voor ons zo gewoon zijn, kunnen problemen opleveren. Hun waardeoriëntatie verschilt sterk van die van ons en daar moet je mee om kunnen gaan. Je kan ook niet spreken van de Roma-cultuur, want er zijn onderling sterke verschillen. Deze bevolkingsgroep bestaat uit een aantal clans, die soms zelfs vijandig staan tegenover elkaar."

Integrale benadering

De betrokkenheid van basisschool 'Op Dreef' dateert al van 1977 toen er vlakbij de school een woonwagenvoorziening werd ingericht. Directeur Ben Timmers: "Sindsdien komen er met enige regelmaat Roma-kinderen naar onze school. Van echt structureel en regelmatig schoolbezoek was echter geen sprake. De gemeente ging daar nogal lankmoedig mee om en de leerplicht werd nauwelijks gehandhaafd. Met de gemeentelijke beleidsnota 'Kiezen en delen' is er gekozen voor een integrale benadering die vruchten af begint te werpen. Dat heeft ook alles te maken met de persoonlijke inzet van de burgemeester die

zelf voorzitter is van de stuurgroep, waarin onderwijs, welzijn en gezondheidszorg intensief samenwerken. In 2004 werden alle Roma-ouders met kinderen in de leerplichtige leeftijd opgeroepen en ze schreven allemaal hun kind in.”

Vijftig Roma-kinderen naar school, dat lijkt een geweldig succes. Het ligt Timmers echter nog vers in het geheugen hoe door de rigide regelgeving het succes achteraf een bittere pil bleek te zijn. Timmers: “Bij de accountantscontrole bleek, dat de kinderen niet de vereiste minimale tijd op school aanwezig

waren geweest om voor bekostiging in aanmerking te komen. Het schoolbestuur werd voor een ton gekort. Dat is natuurlijk heel wrang en eigenlijk onverteerbaar.”

Kentering

Het was geen reden om bij de pakken neer te gaan zitten. Van de 50 Roma-kinderen zitten er nu 12 in reguliere groepen. Voor de overige kinderen zijn

speciale groepen geformeerd. Dovens: “Het aantal kinderen in reguliere groepen willen we uitbreiden, want dat is uiteindelijk wat we willen. Dat kan echter alleen als ze regelmatig naar school komen.”

Tot voor kort ving basisschool ‘Op Dreef’ vrijwel alle Roma-kinderen op en daarin is nu een kentering merkbaar. Timmers: “In toenemende mate zijn ook de andere basisscholen in Veldhoven betrokken. We zien het meer en meer als een gezamenlijke verantwoordelijkheid en dat heeft ook te maken met het feit dat de scholen zich gesteund voelen

door de gemeente en andere instanties.”

Ook het feit dat er in Veldhoven nu Roma-kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan, is voor het team van ‘Op Dreef’ een steun in de rug. Timmers: “Vroeger bleven deze kinderen tot hun veertiende bij ons op school en dan kwam er een eind aan hun schoolloopbaan. Nu kunnen ze doorstromen naar het voortgezet onderwijs en voor ons is dat perspectief een positieve stimulans.” Ook anderszins is er een lichte kentering zichtbaar. Dovens: “Vroeger kwamen de meeste kinderen zonder ontbijt op school en nu is het meer

en meer de gewoonte dat ze thuis ontbijten. Het begint dus steeds meer op een reguliere setting te lijken. Toen de gemeente strikter op ging treden is een aantal gezinnen vertrokken. De mensen die zijn gebleven, staan wellicht open voor veranderingen.”

Optimisme

Ondanks de moeilijke kanten van het werk zijn de betrokkenen in Veldhoven ervan overtuigd dat onderwijs de aangewezen weg is om onder de Roma een proces van maatschappelijke participatie op gang te brengen. Volgens Rutger van Deursen van het Sondervick College vraagt dat een niet aflatende inzet van de mensen die erbij betrokken zijn. “Je moet optimistisch zijn tot je in je kist ligt, goed kunnen samenwerken en vooral heel duidelijk je eigen grenzen kunnen stellen. Dat laatste is vooral zo belangrijk omdat de waardeoriëntatie bij de Roma sterk afwijkt van de onze. Je moet dus weten wat je wel en niet accepteert, maar dat stelt jezelf bijna voortdurend voor ethische dilemma’s. Als je daar niet mee om kan gaan, dan haak je af. Daar zijn we heel nadrukkelijk mee bezig en dat begint al met de regels op school die totaal anders zijn dan thuis in de wagen. Dat merken we aan de groep van tien leerlingen die we nu op onze school hebben en die zeer regelmatig komt.”

Het feit dat Roma-kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan is vrij uniek en Timmers is er met recht trots op dat deze tien kinderen van zijn school zijn doorgestroomd. Tegelijk benadrukt hij dat daarmee het werk niet is gedaan. “Nu begint het pas, want je praat hier wel over een groep leerlingen met een taalbeheersingsniveau van een zeven- of achtjarige.” Naast alle zaken die goed gaan, blijven er ook belangrijke aandachtspunten, zoals:

- de bekostiging van het onderwijs voor deze groep die veel individuele aandacht vraagt;
- het ontbreken van een instrumentarium om jongeren met grote taalachterstand maatwerk te bieden;
- het draagvlak in de lokale gemeenschap om grote investeringen in kleine groepen te accepteren en open te staan voor onderwijs aan jongeren met afwijkend gedrag;
- de emotionele druk op professionals, die er ondanks de genoemde aandachtspunten steeds weer met volle energie tegenaan gaan.

Persoonlijke drive

Van Deursen is op het Sondervick College verantwoordelijk voor de opvang van de Roma-jongeren. “Vanaf september hebben we tien jongens, voor wie we een speciaal programma hebben samengesteld. We proberen zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat ze kunnen en we besteden veel aandacht aan taal- en rekenontwikkeling en aan praktische vorming. Een deel van het

programma verzorgen we binnen de school en een toenemend deel van het leren vindt buiten de school plaats. We zijn overigens meer dan verbaasd over de opkomst. Langzamerhand zijn ook ouders aanspreekbaar en ze komen voor een gesprek naar school. We hadden gedacht dat we langer met de randvoorwaarden bezig zouden zijn, maar dat is erg meegevallen. Nu kunnen we ons concentreren op de onderwijsinhoudelijke kant en ervoor zorgen dat we de leerlingen echt een goed programma kunnen aanbieden. Een voorwaarde voor het welslagen van het onderwijs aan deze doelgroep is dat de leraren beschikken over persoonlijke kwaliteiten om met deze jongeren te werken. Je moet een persoonlijke drive hebben om dit werk te doen en je moet er voor 100% in geloven dat onderwijs echt de enige manier is om dit probleem op te lossen. Daarnaast moet je heel goed je persoonlijke integriteit in de gaten houden en consequent redeneren vanuit wat er op school wel en niet kan.”

Volgend jaar krijgen we ook meisjes op het voortgezet onderwijs en dat vraagt naar mijn idee weer om een geheel andere aanpak. Ook de stages komen nu in zicht. We kunnen maar een beperkte groep leerlingen plaatsen en er zal dus sprake moeten zijn van doorstroming. Ik heb echter grote twijfels of ze wel op reguliere werkplekken kunnen functioneren. De juiste aanpak hiervoor moeten we nog ontwikkelen. Voor alle betrokkenen is het vooral de vraag of de noodzakelijke financiële middelen beschikbaar zullen zijn om de groep de intensieve begeleiding te kunnen bieden die ze feitelijk nodig hebben.”

3 **Wennen aan** de
structuur en regelmaat
van **een baan**

Sinti-jongeren kunnen vanaf hun vijftiende jaar meedoen aan trajecten voor toeleiding naar werk.

Volgens personeelsconsulent Henk van Beurden is er gemiddeld twee tot drie jaar voor nodig om voor deze jongeren een reguliere baan te vinden. “Ze hebben op hun vijftiende vaak al drie jaar thuis gezeten, hebben een taalachterstand en moeten erg wennen aan de structuur die een baan nu eenmaal met zich meebrengt. Natuurlijk boeken we ook successen. Zo werkt een van de jongens nu als gastheer in een Italiaans restaurant.”

Begeleiding is hard nodig

Van Beurden is al flink wat jaren betrokken bij de begeleiding van Sinti-jongeren. De eerste initiatieven werden genomen door de Landelijke Sinti en Roma Organisatie (LSRO). In Best had deze organisatie een klein schooltje waar les werd gegeven aan jongeren van 12 tot 20 jaar. De deelnemers kwamen uit alle delen van Brabant en zelfs uit Limburg. Vijf jaar geleden is de LSRO ermee gestopt en heeft Pluspunt (nu WSD-groep) het werk overgenomen. Jongeren die mee willen doen, komen in dienst van WSD Reïntegratie & Detachering. Als er een bedrijf voor ze wordt gevonden, dan ontvangen ze het minimumloon en het bedrijf betaalt een inleenvergoeding. Begeleiding bij een dergelijk traject is volgens Van Beurden hard nodig, want de maatschappij is niet ingesteld op jongeren die een grote afstand hebben tot het onderwijs en de arbeidsmarkt. “We helpen ze bijvoorbeeld met de inschrijving bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) en helpen ouders met het aanvragen van de kinderbijslag. Gezien hun geringe taalvaardigheid komen ze bij een dergelijke instelling niet door de procedures heen. Het CWI is veel meer en administratieve procedure dan dat het voor deze groep echt werk oplevert.”

Leren in de praktijk

Vijf jaar geleden werden er nauwelijks Sinti-jongeren begeleid naar werk. Dat had volgens Van Beurden

alles te maken met de werkwijze van reïntegratie-bedrijven. “Als je na drie oproepen niet verschijnt, word je uit het systeem verwijderd. Ook met uitzendbureaus, waar ze voor werk meestal op zijn aangewezen, verlopen de contacten vaak moeizaam. Eenvoudige vragen zijn voor iemand met een flinke taalachterstand vaak al een struikelblok. Een enkeling vindt werk via een uitzendbureau, maar het gros niet.” Van Beurden en zijn collega’s besloten dat, als ze iets wilden bereiken, ze het vertrouwen moesten winnen van de doelgroep. “Als oproepen niet werkt, moet je de mensen opzoeken en we zijn daarom naar de kampen gegaan. Die kampbezoeken vormen nu een belangrijk onderdeel van ons werk. Het is heel belangrijk om vertrouwen te winnen en de leefwijze en de cultuur van de mensen te kennen. Op de kampen ontmoeten we de jongeren en kijken met hen en hun ouders wat hun mogelijkheden en eventuele belemmeringen zijn. Vervolgens doen we voorzichtige stappen richting werk, want regulier onderwijs staat te ver van deze jongeren af. Een van de jongens begon ooit met een BBL-opleiding en kreeg de eerste dag negen boeken mee naar de wagen. Hij vroeg me verbaasd wat hij daar wel mee moest. Een enkele keer lukt het overigens wel. Zo hebben we nu een meisje dat een MBO-opleiding welzijn volgt, maar de meeste jongeren leren in de praktijk. Dat zit ook helemaal in hun cultuur. Het leren van een vak gebeurde vroeger altijd van vader op zoon.”

Gastvrijheid

Van Beurden wil de positieve kanten van de Sinticultuur ook niet uit het oog verliezen. “Er wordt vaak een kampvuur gemaakt en dan schuift de hele familie aan. Als er iemand ziek is gaat iedereen op bezoek. De betrokkenheid bij elkaar is heel erg groot en bovendien zijn ze erg gastvrij. Er wordt altijd voor meer mensen gekookt, want er zou wel eens iemand op bezoek kunnen komen. Als ik naar het kamp ga, ben ik ook altijd welkom. Afgelopen zaterdag ben ik naar een verjaardagsfeest geweest en dat is fantastisch om mee te maken. Er wordt gezamenlijk gegeten en vooral veel gezongen en muziek gemaakt. De meeste Sintizigeuners zijn zeer muzikaal en de muzikanten uit het kamp in Nuenen genieten zelfs internationaal belangstelling. Op zo’n kamp tref je een vorm van vrijheid en gastvrijheid die wij eigenlijk niet meer zo kennen.”

Vooroordelen

Een dergelijk positief beeld heeft niet iedereen en er blijft sprake van een spanning tussen het leven in een kamp en het functioneren in de burgermaatschappij. Dat is bijvoorbeeld te merken als Van Beurden en zijn collega’s op zoek moeten naar een geschikte werkgever. “Uiteindelijk lukt het altijd wel, maar het is lang niet gemakkelijk. Zeker in de eigen woonplaats leven er nogal eens vooroordelen en zijn werkgevers niet meteen bereid om iemand ‘van het

kamp' in dienst te nemen. Toch zijn er ook werkgevers die zich niet laten leiden door vooroordelen. Zo hebben we een aantal meiden bij V&D werken, een bedrijf waar we altijd welkom zijn.”

Het belangrijkste voor de jongeren is gewend te raken aan het ritme en de structuur die regulier werk met zich meebrengt. Sinti leven heel erg bij de dag en ze doen wat op dat moment belangrijk is. Van Beurden: “Als er bijvoorbeeld iemand ziek is, gaat iedereen op bezoek en daar moet alles voor wijken, ook het werk. Aan dat gewenningsproces moeten we hard werken en dat duurt soms lang. Meestal is het geen kwestie van onwil, maar spelen de cultuurverschillen een belangrijke rol. Ook het feit dat de meeste 15-jarigen al drie jaar hebben thuis gezeten, maakt dat ze geen idee hebben van een vaste structuur. Eigenlijk is het van de zotte dat dergelijke dingen kunnen gebeuren, maar van handhaving van de leerplicht was tot voor kort nauwelijks sprake. Verzoeken van een schoolhoofd om actief optreden van de afdeling leerplicht verdwenen gewoon. Het kwam ook voor dat een leerplicht-ambtenaar zich door de politie liet begeleiden naar het kamp. Dat had een heel erg negatieve uitwerking. Gelukkig komt daarin nu wel verandering en kunnen we ouders en hun kinderen steeds beter overtuigen van het belang van regelmatig schoolbezoek.”

Proces van lange adem

Langzaam maar zeker verbetert de situatie, maar volgens Van Beurden is het een proces van lange

adem. “Het is investeren op de lange termijn, bijvoorbeeld door ouders te bewegen hun kind naar een peuterspeelzaal te sturen. Dat lukte in eerste instantie niet, omdat de peuters geen Nederlands spraken. De kinderen konden zich niet verstaanbaar maken en de reactie van de moeder is dan het kind thuis houden. We zijn nu bezig om Sinti-meisjes op peuterspeelzalen en basisonderwijs aan te stellen als onderwijsassistenten. Als de ouders het naar school gaan als iets positiefs gaan zien, krijgen we in de toekomst hopelijk jongeren die redelijk kunnen lezen en schrijven en ook naar het voortgezet onderwijs gaan.”

Zover is het nog niet en een intensieve begeleiding blijft meer dan nodig. Een begeleidings- en werkervaringstraject van twee tot drie jaar is nu nog eerder regel dan uitzondering. Van Beurden: “We worden gefinancierd uit de Wet werk en bijstand en er is geen maximale termijn voor de begeleidings-trajecten. Sommige gemeenten vinden echter een periode van een half jaar ruim voldoende. Naar onze mening is dat echter een te krappe periode. We hebben nu een jongen die werkt als vorkheftruckchauffeur. Die beschikt na 16 maanden nog over onvoldoende vaardigheden om volwaardig binnen een bedrijf te kunnen functioneren. We hebben inmiddels contact gehad met de Taskforce Jeugdwerkloosheid om te kijken of er andere oplossingen zijn. De gemeenten hebben namelijk wel behoefte aan ruimere budgetten om de intensieve begeleiding van deze jongeren te kunnen financieren.”

**4 Kinderen leren
nu langer door dan
hun ouders**

Inge Straten en Jolanda Reichard werken als onderwijsconsulenten samen met spelbegeleidster Jannie Jansen aan de onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in Arnhem en zeven omliggende gemeenten. Door extra financiële ondersteuning kunnen ook de gezinsgerichte programma's 'Spel in de wagen' en 'Opstap Opnieuw' worden aangeboden. Met z'n drieën hebben zij te maken met ruim 300 kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar.

Inge Straten heeft vier jaar als OWWZ-consulent in Tiel gewerkt en doet hetzelfde werk inmiddels acht jaar in Arnhem. Ze vindt het werk vooral boeiend, omdat ze in aanraking komt met een heel andere wereld. "Aan de ene kant word je versterkt in je

vooroordelen, maar aan de andere kant ga je ook genuanceerder tegen de dingen aan kijken. Je ziet wat mensen beweegt en waarom ze de dingen doen, zoals ze ze doen. Dat heeft heel veel te maken met de omgeving waarin ze zijn opgegroeid en waarvan ze moeilijk loskomen. Hun ouders zijn over het algemeen nauwelijks naar school geweest. Toch zie je dat de kinderen nu een aantal stappen vooruit zetten en langer doorleren dan hun ouders. Je komt in een wereld van mensen die soms gedrag vertonen dat als maatschappelijk ongewenst wordt beschouwd. Zowel bij ouders als kinderen zie je bijvoorbeeld vaak primaire en emotionele reacties. Daar wordt tegenwoordig zwaarder aan getild dan vroeger. Ik denk dat men in dat opzicht een stuk intoleranter is geworden."

Geïnteresseerd in opvoeding

Jolanda Reichard begon als spelbegeleidster van het project *Spel in de wagen*. "Daar willen bijna alle gezinnen graag aan meedoen. Ook deze ouders willen dat hun kinderen zich goed ontwikkelen en een eigen juf in de wagen vinden ze fantastisch. Ze zijn zeker geïnteresseerd in de opvoeding van hun kinderen en ze kijken regelmatig naar opvoedkundige televisieprogramma's, zoals 'De Opvoedpolitie'. Voor mij is dat vaak een goede opening om over de opvoeding van hun kinderen te praten."

Reichard is inmiddels drie jaar onderwijsconsulent voor de groep tot 12 jaar. "Het is leuk om bij de

gezinnen in de wagen te komen, omdat je een vertrouwensband opbouwt. Je komt echt in een andere wereld en ik probeer me daar zo goed mogelijk in te verplaatsen. De mensen zijn heel open en je kunt bijna alles zeggen. Natuurlijk leeft er onder deze mensen ook veel onbegrip, maar als je de tijd neemt om over zaken te praten, dan zie je vaak mooie dingen gebeuren.”

Achterstand

Door de deelname aan *Spel in de wagen* en *Opstap Opnieuw* is er al in een vroeg stadium contact met de ouders. Reichard: “We stimuleren zoveel mogelijk dat de kinderen naar een peuterspeelzaal gaan. Uit de praktijk blijkt dat de meeste vierjarige woonwagen- en zigeunerkinderen hun schoolloopbaan met een achterstand beginnen en die lopen ze later niet meer in. Een van de oorzaken is dat de thuistaal en de schooltaal behoorlijk van elkaar verschillen. Bovendien hebben de meeste ouders zelf niet meer dan een paar jaar basisonderwijs gevolgd. Ze zien wel dat hun kinderen achterblijven op school, maar zijn zich er niet van bewust dat ze daarin zelf een actieve rol kunnen vervullen. In Arnhem ligt het bezoek aan de peuterspeelzaal hoger dan in sommige omliggende gemeenten. Vaak heeft dat te maken met de afstand tussen de woonplek en de peuterspeelzaal. Er zijn al veel gezinnen waar het vanzelfsprekend is dat de kinderen naar de peuterspeelzaal gaan. Na de peuterspeelzaal gaan vrijwel alle kinderen op hun vierde al

naar de basisschool en dat vinden we een heel positieve ontwikkeling.”

Kiezen voor het bekende

De meeste kinderen die naar de basisschool gaan hebben meegedaan aan *Spel in de wagen* en tegen de tijd dat ze vier worden, praten de consultants met de ouders over de keuze van een basisschool. Straten: “Ouders kiezen vaak voor de vertrouwde en bekende scholen, verder hebben ze weinig specifieke wensen. Als een eerste kind naar de basisschool gaat, willen de ouders eerst graag even kijken.”

Volgens Reichard is de zorg voor leerlingen op het basisonderwijs de laatste jaren verbeterd. “De scholen die te maken hebben met taalachterstand kinderen, hebben hun onderwijs daarop afgestemd. Scholen die veel aandacht besteden aan leerlingenzorg hebben de minste problemen. De woonwagenkinderen lopen gewoon mee in de zorg die de scholen bieden. Dat is dus goed geregeld.”

In de plattelandsgemeenten waar scholen over het algemeen weinig of geen allochtone leerlingen hebben, zijn de problemen vaak wel wat groter. Dat geldt ook voor de scholen in de ‘betere’ buurten in Arnhem. Deze scholen hebben over het algemeen weinig achterstandsléerlingen en daardoor hebben ze ook te weinig faciliteiten om deze kinderen extra te begeleiden en zijn de klassen relatief groot. Reichard: “Deze scholen zijn minder in staat om de kinderen individuele aandacht te geven.”

Begeleiding blijft nodig

De consulenten bezoeken alle scholen en investeren vooral in een goede communicatie tussen de scholen en de ouders. Reichard: “Soms zijn er problemen en dan gaat het meestal over leerproblemen en als de kinderen wat ouder worden om gedragsproblemen en verzuim. Ze zijn dan moeilijk meer te motiveren en als er problemen zijn, staan de ouders vaak onmiddellijk op de stoep. De laatste tijd ben ik veel bezig geweest met het weer bij elkaar brengen van partijen. Een aantal ouders heeft geen idee hoe het onderwijs werkt, want ze hebben zelf op een kampschool gezeten en daar heerste een heel andere sfeer en mentaliteit. De kinderen van nu vormen in dat opzicht een overgangsgeneratie.”

Vooral verzuim is een vaak terugkerend probleem, want de kinderen worden snel thuis gehouden. Er zijn echter ook kinderen die nooit verzuimen. Straten: “Bij verzuim zitten wij altijd in het traject voordat de leerplichtambtenaar wordt ingeschakeld. Naarmate de contacten met de ouders beter zijn, is dat minder vaak nodig. Als dat dan toch gebeurt, ga ik nog wel eens met de ouders mee op gesprek.”

Over het nut van het werk zegt Straten: “We doen heel veel zinvol werk en dat hoor ik regelmatig terug van de ouders en de scholen. Eigenlijk zou ons werk niet nodig moeten zijn, maar het kost generaties voordat een echte traditie van naar school gaan geworteld is. Er is een groep waar we veel verbeteringen zien, maar daarnaast blijft een zwakke groep voor wie de

begeleiding hard nodig is. Zo nu en dan hebben ze een duwtje in de rug nodig.”

Bemiddelende rol

Tegenwoordig gaan alle kinderen na de basisschool naar het voortgezet onderwijs. “Als de kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan, maak ik de ouders wegwijs, bijvoorbeeld hoe ze boeken moeten bestellen en hoe ze tegemoetkoming in de studiekosten aan kunnen vragen”, vertelt Straten. “Soms ga ik mee op oudergesprekken. Bij sommige ouders ga ik wat vaker mee en bij andere ouders helemaal niet, die doen dat helemaal zelf. Ik kom veel op VMBO-scholen en daar hoor ik dat de woonwagenkinderen maar een klein deel vormen van de probleemgroepen waar ze mee te maken hebben. Binnen de VMBO-scholen valt de groep dus minder op dan op de basisscholen. Ze volgen allemaal de laagste vormen van VMBO en veel leerlingen hebben leerwegerondersteunend onderwijs. Driekwart heeft wel een of andere vorm van zorg. Bij de risicoleerlingen zorg ik in ieder geval dat er contact wordt gelegd tussen de ouders en de school. Over het algemeen gaan alle leerlingen regelmatig naar school, maar in de puberteit ontstaan er nog wel eens problemen. Het verzuim is relatief hoog en ze krijgen wat vaker conflicten. De ouders zijn geneigd om de kant van hun kind te kiezen en dat leidt dan weer tot problemen tussen de school en de ouders. Wij spelen dan altijd een bemiddelende rol om de communicatie weer op gang te brengen.”

Verloren generatie

Volgens Straten leven de meeste jongeren helemaal toe naar het moment dat ze 16 worden en denken dat ze niet meer naar school hoeven. “We moeten ze duidelijk maken dat ze nog het hele jaar leerplichtig zijn en pas na het VMBO echt een vak gaan leren. Dat dringt steeds beter door. Door de dip in de economie hebben ze gezien dat je zonder diploma niet aan een baan komt. Bovendien is de studiefinanciering voor de opleidingen op niveau 1 en 2 van het MBO nog steeds gunstig omdat deze nog niet is omgezet in een prestatiebeurs. Sommigen stoppen na de leerplicht met school om werk te gaan zoeken, maar zien dan dat er geen werk is en gaan alsnog een opleiding volgen. Een enkeling begint een eigen bedrijf of gaat werken in het bedrijf van de familie. Degenen die een baan in loondienst vinden, gaan werken in een garage, in een winkel, kapsalon of vleesverwerkende industrie. Van oorsprong zijn het harde werkers die leefden van de handel en de seizoensarbeid. Ze zijn echter gewend geraakt aan de bijstand. Een deel van de volwassen woonwagenbewoners behoort tot een verloren generatie, verpest door de bijstand.”

**5 Zorgen dat kinderen
zo lang mogelijk naar
school gaan**

“Als het maar even mogelijk is, kiezen we een positieve insteek in de contacten met de woonwagen- en zigeunergezinnen, bijvoorbeeld door ouders te stimuleren hun kind naar de peuterspeelzaal te laten gaan. Natuurlijk komen we ook in actie als er problemen zijn, maar daar moet je niet eenzijdig de nadruk op leggen”, vertelt Dorine Ottevanger, die samen met haar collega Marja Stoel als OWWZ-consulenten in Tiel de schakel vormt tussen de scholen en de woonwagenbewoners.

Leerlingvolgsysteem

De werkzaamheden zijn ondergebracht bij Mozaïek, een regionale welzijnsinstelling. Tiel telt zo’n 13 kleine kampen met ongeveer 200 bewoners. De kampen zijn overvol en er staan 40 mensen op de wachtlijst voor een staanplaats. Stoel: “Binnen deze gemeenschap is iemand volwassenen als hij 16 is. Vanaf dat moment willen de meesten in een eigen wagen wonen. Vroeger plaatsten ze dan een caravan naast de wagen van hun ouders, maar dat mag niet meer. Ook zijn er mensen die in een huis wonen, maar eigenlijk het liefst terug willen naar een kamp. Ook die mensen nemen we mee in onze begeleidingsactiviteiten.”

Stoel en Ottevanger hebben de werkzaamheden op papier verdeeld. Stoel is verantwoordelijk voor de kinderen onder de 12 en Ottevanger voor de oudere kinderen. Ottevanger: “In de praktijk loopt dat nogal eens door elkaar. Als er in een gezin kinderen zijn van verschillende leeftijden moet je de ouders niet steeds weer met een andere persoon confronteren.” Om een goed overzicht te hebben van de doelgroep houden de consulenten een leerlingvolgsysteem bij met daarin van ieder kind de naam van de school, de vorderingen en een overzicht van het verzuim. Stoel: “Op basis van die gegevens kunnen we initiatieven nemen richting de scholen om te bespreken hoe het met de kinderen gaat. Soms komen we op een kamp een kind tegen dat nergens is ingeschreven. Het leerlingvolgsysteem is voor ons een goed hulpmiddel om overzicht te houden. Bovendien zijn de gegevens

van belang bij een eventuele overdracht van werkzaamheden.”

Bemiddelende rol

De primaire taak van de OWWZ-consulenten is het stimuleren van schoolbezoek en ervoor zorgen dat de kinderen zo lang mogelijk naar school gaan.

Ottevanger: “Uiteindelijk willen we graag dat ze een startkwalificatie halen. We hebben een bemiddelende rol en dat is zeker niet overbodig. Soms ontstaan er misverstanden en die kunnen nogal eens uit de hand lopen. Zigeuners en woonwagenbewoners kunnen nogal primair reageren met veel emotie. Leerkrachten begrijpen dat niet altijd en vinden het soms bedreigend.”

“Natuurlijk zijn we niet alleen maar in beeld als er problemen zijn”, vult Stoel aan. “We laten regelmatig ons gezicht zien op de kampen, zodat de mensen ons aan kunnen spreken. We helpen ze bijvoorbeeld met het invullen van formulieren, want er zijn onder deze groep behoorlijk wat analfabeten. De woonwagenbewoners vinden over het algemeen de burgerwereld eng en omgekeerd is dat ook vaak zo. Wij vervullen een brugfunctie en als mensen over een bepaalde drempel heen zijn, merken ze dat sommige dingen helemaal niet zo eng zijn.”

Het werk is intensief en kost veel tijd. Gelukkig hebben OWWZ-consulenten die ruimte, in tegenstelling tot bij voorbeeld het maatschappelijk werk waar de tijd per cliënt vastligt. Ottevanger: “Woonwagenbewoners voelen zich soms machteloos in een

maatschappij met instanties, regels en verplichtingen. Uiteindelijk is het wel ons streven dat ook deze mensen zelfstandig in het maatschappelijk verkeer kunnen functioneren en bij een aantal gezinnen lukt dat ook uitstekend. Die hebben onze hulp helemaal niet nodig.”

Uitgebreid netwerk

Ondanks de intensieve inzet zijn Stoel en Ottevanger ervan overtuigd dat het succes van hun werk voor een groot deel afhankelijk is van de samenwerking met andere instanties en dat is in Tiel goed georganiseerd.

Stoel: “Eén keer in de zes weken hebben we een overleg met een multidisciplinair team. Daarin werken we onder andere samen met jeugdzorg, het onderwijs, de wijkverpleegkundigen, politie, de leerplichtambtenaar en het maatschappelijk werk. In dat overleg praten we heel concreet over kinderen. We kijken of er hulp nodig is en we bepalen wie initiatieven neemt. Vroeger moest een consulent knokken tegen allerlei instanties. Dat was onbegonnen werk, want dit werk is alleen succesvol als je samenwerkt. Het is al heel belangrijk dat je elkaar persoonlijk kent, zodat er korte lijnen zijn. We kunnen door het overleg ook voorkomen dat mensen gaan shoppen langs hulpverleningsinstanties.”

Het vertrouwen in de consulenten geldt niet automatisch voor alle andere instellingen. Ottevanger: “Soms moeten we heel veel voorbespreken voordat mensen bereid zijn om een bepaald contact aan te gaan. Er is altijd een zekere mate van wantrouwen tegen de

burgerwereld en bij elk nieuw contact kan dat de kop op steken. Als iemand uiteindelijk toch de stap zet naar bijvoorbeeld het maatschappelijk werk, dan is dat een hele overwinning.”

Naar de peuterspeelzaal

Een van de vast contactmomenten met een gezin is de leeftijd waarop een kind eraan toe is naar de peuterspeelzaal te gaan. Stoel: “Dat zijn meestal plezierige contacten, want je komt niet met een probleem binnen. We praten dan over het belang van deelname aan de voorschoolse activiteiten. In veel gevallen heeft het consultatiebureau een indicatie afgegeven voor deelname aan een VVE-programma. Dat is voor deze kinderen erg goed, omdat er veel aandacht wordt besteed aan taalverwerving. Meestal moet je er een aantal keren over praten. Bij deelname aan een VVE-programma mogen de kinderen vier dagdelen naar een peuterspeelzaal en de meeste moeders vinden dat te veel. Vaak vinden ze twee dagdelen wel genoeg en dat is toch al winst. Er is overigens wel een ontwikkeling dat ouders het gewoner gaan vinden om hun kind naar een peuterspeelzaal te sturen.”

Administratieve procedures

Op de meeste reguliere Tielse basisscholen zitten twee tot acht kinderen uit de woonwagendoelgroep.

Stoel: “Zo lang het goed gaat met de kinderen is er eigenlijk weinig aan de hand. Als er leer- of gedragsproblemen zijn en er dreigt een verwijzing naar het speciaal onderwijs dan is onze inzet meer dan nodig. Scholen wachten vaak te lang met het bespreken van problemen met de ouders. Als er eenmaal stappen worden gezet, gaan de ontwikkelingen voor de ouders vaak te snel. Net als alle ouders willen zij het beste voor hun kinderen en ze hebben heel sterk het idee dat het speciaal onderwijs iets is voor debielen. Dat roept natuurlijk weerstanden op. Als je de tijd neemt om de dingen zorgvuldig uit te leggen dan zijn ouders vaak best bereid om mee te werken. Ook snappen ze meestal niets van de administratieve procedures, die in het onderwijs steeds meer gebruikelijk zijn. Zo vinden ze het in het speciaal onderwijs maar vreemd dat zij een handelingsplan moeten ondertekenen. De school weet ten slotte toch het beste wat er met een kind moet gebeuren.”
Ottevanger: “Bij de overstap naar het voortgezet onderwijs zijn we actief betrokken. We geven ouders voorlichting over de Cito-toets en bezoeken soms open dagen met ze. We merken dat het beetje extra persoonlijke aandacht heel veel goed doet. Overigens pakken de scholen dat steeds meer zelf op. In vergelijking met vier jaar geleden is er veel ten goede veranderd.”

Voortgezet onderwijs

Op het voortgezet onderwijs ontstaan er nogal eens problemen en dat heeft meestal te maken met

verzuim. De basisschool is kleinschalig en veilig, terwijl het voortgezet onderwijs door de grootschaligheid toch een heel andere sfeer heeft. Ottevanger: “We hebben een aantal kinderen dat met succes de kaderberoepsgerichte leerweg in het VMBO doet; één leerling volgt de theoretische leerweg. Soms is er echt iets aan de hand en dan ga ik met de ouders en de school praten. Als kinderen eenmaal 15 of 16 jaar zijn, vinden sommige ouders het – zeker bij meisjes – minder belangrijk dat ze nog naar school gaan. Ze worden vaak ziek gemeld met allerlei vage klachten. We komen dan bij elkaar met een aantal mensen die iets zouden kunnen betekenen voor de aanpak van het probleem, bijvoorbeeld het zorgteam en de leerplichtambtenaar. In zo’n proces is het ook van belang de school op haar verantwoordelijkheid aan te spreken. In ieder geval is ons streven de leerlingen zolang mogelijk op school te houden. Soms is de motivatie er echt niet meer en zoeken we naar andere oplossingen. Met de leerplichtambtenaar bespreken we bijvoorbeeld de mogelijkheden van vrijstellingen van de leerplicht. Soms is er maatschappelijk werk nodig, maar in alle gevallen proberen we contact te houden met de gezinnen en de jongeren.”

Toeleiding naar werk

Er is volgens Ottevanger in Tiel een flink aantal mogelijkheden voor deze jongeren om speciale onderwijstrajecten te volgen. “Het Linge College heeft een trajectklas voor jongeren die uitvallen door

bijvoorbeeld gedragsproblemen of problemen thuis. Het zijn leerlingen die in een reguliere klas niet meer kunnen functioneren. Ze krijgen dan individueel onderwijs dat aansluit bij hun mogelijkheden.”

Passe Partout (PP2) is de Tielse benaming voor een opleiding op niveau 1 (MBO) voor Arbeidsmarkt-gekwalificeerd Assistent. Daarna kunnen de leerlingen doorstromen naar het ROC voor het behalen van niveau 2, 3 of 4. Het ROC heeft opleidingen die aansluiten op de leefwereld van deze jongeren. Een aantal wil bijvoorbeeld iets doen in de ambulante handel, dat kan in de beroepsbegeleide leerweg. Voor anderen is dit te hoog gegrepen, die kunnen nog iets hebben aan bijvoorbeeld een cursus ‘afvalstoffenhffing’.

Aan het einde van de begeleiding staat de toeleiding naar werk. Ottevanger: “Vroeger kregen de mensen vrijwel automatisch een uitkering, maar dat is een stuk moeilijker geworden. Op veel kampen hebben de meeste ouderen een uitkering en de jongeren weten dus niet beter. Nu moeten ze echter een traject volgen bij het CWI. Er zijn best wat mogelijkheden, maar het probleem is vaak dat deze jongeren geen baan kunnen vinden, zeker als ze geen diploma hebben. Het verhogen van de leerplichtige leeftijd is voor deze doelgroep geen optie. Het is nu al zo moeilijk om ze te motiveren voor school en ze zijn veel eerder dan anderen toe aan werken. Dat is ook wel begrijpelijk als je bedenkt dat deze jongeren op hun zestiende al als volwassen worden beschouwd.”

**6 Tijd voor meer
initiatieven** vanuit de
mensen zelf

De OWWZ-consulenten in Groningen hebben hun kantoor in de voormalige kampschool op loopafstand van een groot woonwagenkamp. Over haar werk zegt consulente Hester van der Paauw: “Als ik iemand vertel wat ik doe is de reactie altijd ‘dat lijkt me best moeilijk’. Dat is ook wel zo, maar aan de andere kant vind ik het door de afwisseling het mooiste werk van de wereld.”

“Het ene moment zit ik aan tafel met een zigeunervrouw die in haar hele leven niet meer dan twee weken onderwijs heeft gehad en het volgende moment heb ik overleg met de directeur van een basisschool. De huis- en wagenbezoeken zijn voor mij de krenten uit de pap. Ik houd wel van hun emotionele en theatrale manier van doen. Je moet

even een drempel over, maar dan zijn het erg gastvrije mensen. Soms word je op een heel verrassende manier geconfronteerd met hun gewoonten en cultuur. Ik kreeg bij een zigeunervrouw altijd koffie uit een speciaal kopje uit het burgerlaasje. Toen ik wat langer over de vloer kwam, heb ik haar gevraagd waarom ze dat deed. Ze vertelde me dat het was omdat burgers paardenvlees eten en volgens de zigeuners zijn paarden edele dieren. Ze zullen daarom nooit uit hetzelfde kopje drinken.”

Haar collega Tineke Postma drukt zich iets genuanceerder uit. “In de beginjaren vond ik het ook de leukste baan die ik me kon bedenken en dat vind ik nog steeds. Ik doe dit werk nu 16 jaar en ik ben iemand die graag dingen afmaakt en als het kan zo snel mogelijk. In dit werk doe je soms twee stappen vooruit en dan moet je weer een stap terug doen. Daardoor vergeet ik soms misschien de successen die we – of liever gezegd die de woonwagen- en zigeunerkinderen – zelf boeken. Toen ik begon met dit werk moesten wij naar de mensen in de wagen toegaan, nu komen ze steeds meer naar ons toe. Dat is een hele positieve verandering, maar er is ook nog steeds een zekere afhankelijkheid en ik vind de tijd gekomen dat ze zelf meer initiatieven moeten gaan nemen. Alhoewel, tegelijk heb ik soms mijn twijfels of ze daar nu al aan toe zijn. Ik blijf het een boeiende groep mensen en een schitterende cultuur vinden. Door ons werk hoop ik dat veel jongeren later nog eens terug blikken en constateren dat ze door OWWZ dingen geleerd hebben... Ikzelf heb ontzettend veel van de woonwagen- en zigeunermensen geleerd.”

31

Omslag in 2001

De woonsituatie van de woonwagenbewoners en zigeuners in Groningen wordt gedomineerd door een groot kamp met zo'n 70 legale standplaatsen en een aantal rijen huizen eromheen. Daarnaast zijn er nog enkele kleine kampjes met vier tot zes wagens. En is er een middelgroot kampje met tien standplaatsen en tien woningen in een buitenwijk van Groningen. In Groningen dus geen gedwongen spreiding, maar een beleid dat tot stand is gekomen in samenspraak met een bewonerscomité vanuit de doelgroep zelf. Tot 2001 liet de gemeente zich weinig gelegen liggen aan de doelgroep. Veel werd gedoogd, van het illegaal bijplaatsen van wagens tot het ontduiken van de leerplicht. Vanaf 2001 voert de gemeente een actief beleid onder regie van het Bureau Woonwageng zaken. De oprichting van het bewonerscomité was een van de eerste stappen. Dit comité inventariseerde de wensen onder de doelgroep. Wonen in een huis was voor een aantal mensen een realistische optie, in tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht. Het grote voordeel is dat de huizen aan het woonwagenkamp grenzen en er eigenlijk deel van uitmaken. Zo blijven de contacten met bijvoorbeeld familie in de wagen bestaan. Paauw: "Er zijn ook mensen, vooral jongeren, die elders zijn gaan wonen om bewust wat meer afstand te nemen van het kamp." Het unieke van de Groningse aanpak is dat er bij het oplossen van het huisvestingsprobleem uitdrukkelijk is geluisterd naar de wensen van de doelgroep zelf. Tegelijk ging de gemeente zich actiever opstellen, bijvoorbeeld op het

gebied van uitkeringen, toeleiding naar werk en de handhaving van de leerplicht."

Vensterschool

De kampschool werd door een fusie met drie andere scholen in 1996 omgevormd tot een vensterschool, de Groningse variant van de brede school. Paauw: "De gemeente dacht dat daarmee alle problemen met de onderwijsdeelname waren opgelost. Dat was allerm minst het geval, maar nu tien jaar later hebben we wel vooruitgang geboekt. Alle kinderen gaan naar de basisschool en de Cito-scores zijn iets omhoog gegaan. In de klassen functioneren de kinderen over het algemeen redelijk, maar met name in de pauzes ontstaan er nog wel eens problemen. Bij kleine

ruzietjes ontstaat er onmiddellijk blokvorming, zelfs na tien jaar. En dat terwijl kinderen van het kamp en daar buiten over en weer bij elkaar thuis gaan spelen.”

Hulde aan Annet Nijborg

Paauw en Postma willen het werk van Annette Nijborg niet onvermeld laten. Zij overleed op 41-jarige leeftijd geheel onverwacht op de dag voordat zij voor deze publicatie zou worden geïnterviewd. Paauw: “Toen OBS ‘De Ploeg’ ontstond, werden de woonwag- en zigeunerkinderen in de reguliere groepen geplaatst. Er bleef een kleine groep kinderen in de leeftijd van 5 tot 11 jaar over die nooit naar school was geweest. Sommige kinderen beheersten nauwelijks

de Nederlandse taal. Annet werd door Bureau Woonwagenzaken aangesteld als coördinator van het zigeunerproject en kreeg daarvoor wekelijks 16 uur. Zij gaf de kinderen elke week bijles en ontwikkelde zelf lesmateriaal voor deze groep. Ook de kleuters die voor het eerst op school kwamen, gaf ze een stukje extra begeleiding, bijvoorbeeld door ze aan het begin van de dag eerst in de speelzaal hun energie kwijt te laten raken. Toen ze begon was er een groep zigeuners die absoluut niet wilde dat hun kinderen naar school zouden gaan. Nu zit een van deze kinderen op het voortgezet onderwijs en doet het daar heel goed. Dat is voor een groot deel haar verdienste.”

Spelkoffer

De ontwikkelingen staan niet stil en volgens Paauw is het nodig om een goed programma te ontwikkelen voor opvoedingsondersteuning. “Toen ik hier begon, was er geen enkel voorschools project. We zijn gestart met allerlei programma’s, maar op een gegeven moment is alles weer in elkaar gezakt. Er draait nog één klein project met één deelnemende ouder. De geringe deelname heeft soms te maken met de kwaliteit van de projecten. In een van de pakketten zat bijvoorbeeld een theeserviesje. Je krijgt deze ouders echt niet zo ver dat ze hun zoontjes daarmee laten spelen. Ook was het de bedoeling om met de moeders over allerlei opvoedkundige onderwerpen te praten. Dat liep helemaal niet, omdat zo’n aanpak totaal niet past bij de cultuur van deze mensen.

Een jonge vrouw die een probleem heeft, bespreekt dat met haar moeder en niet in een groep. We zijn nu bezig onder de naam *Spelkoffer* een nieuw programma voor opvoedingsondersteuning te ontwikkelen. Daarbij willen we gebruik maken van de sterke punten van de programma's die er al zijn. Om het programma te ontwikkelen en uit te proberen hebben we subsidieaanvragen lopen bij verschillende fondsen."

Als voorbeeld dienen

Het Groningse project startte in 1986 als een van de drie proefprojecten om het schoolbezoek in het voortgezet onderwijs te bevorderen. Postma: "Een leerkracht van groep acht ging eerst één en dan twee dagdelen met zijn woonwagen- woonwagenleerlingen meedraaien op de school voor voortgezet onderwijs 'De Vinkenborgh'. Daarna werden de eerste leerlingen regulier geplaatst op 'De Vinkenborgh'. In de beginfase kozen de meeste leerlingen voor 'De Vinkenborgh', omdat ze met deze school bekend waren. De leerlingen kozen massaal voor 'De Vinkenborgh' omdat ze daarmee kennis hadden gemaakt. Er werd van alles georganiseerd om ze maar naar school te krijgen, voor sommige kinderen werd zelfs een fiets geregeld. Vroeger zeiden sommige ouders tegen me: kies jij maar een school, jij weet wel wat het beste is. Nu kiezen de meesten heel bewust zelf een school, een school die het beste bij hun kind past en niet omdat de andere kinderen ook naar eenzelfde school gaan. Daardoor neemt de spreiding van deze kinderen over

de scholen toe. Hun functioneren op het voortgezet onderwijs is soms problematisch, omdat ze niet het perspectief hebben dat ze met een diploma iets bereiken. Ze hebben een hang naar traditionele beroepen en het vrije ondernemerschap. Vaak kunnen ze daarvoor bij hun vader in de leer en hebben dus geen diploma nodig. Jongeren van het kamp die het gemaakt hebben door een diploma te halen, zijn er nauwelijks en dat vind ik heel erg jammer. Zij zouden als voorbeeld kunnen dienen.”

Begeleiding nodig

Postma ziet bij veel jongeren de motivatie om te leren naar mate ze ouder worden, wegzakken. “Daar maak ik me zorgen over. Er wordt ontzettend veel geld geïnvesteerd in de deelname aan de voorschoolse activiteiten en het basisonderwijs en daarna houdt het op. Ik heb 16 uur om gemiddeld 100 jongeren per jaar te begeleiden en tijd om ze te helpen met het vinden van een baan is er vrijwel niet en ook dat is hard nodig. Vanuit leerplicht is vastgesteld dat alle jongeren een startkwalificatie moeten behalen. Een opleiding is voor deze jongeren niet voldoende, want ze hebben een zwakke positie op de arbeidsmarkt. De meesten kunnen geen behoorlijke sollicitatiebrief schrijven en weten niet hoe je een gesprek voert met een werkgever. Ik oefen dat soort dingen met ze en doe bijvoorbeeld rollenspellen. Ik help met solliciteren en soms pakken we de *Gouden Gids* erbij of gaan bij werkgevers langs. Er zijn kinderen die zichzelf redden,

maar het gros kun je niet naar officiële instanties sturen, zoals het CWI. Daar redden ze het niet. Ik zou graag willen dat er vanuit de doelgroep meer voorbeelden kwamen. Die zijn er wel, maar niet genoeg. Aan de andere kant werd, toen ik begon, in loondienst werken bijna vies gevonden. Nu werkt ruim 25% in loondienst, bijvoorbeeld als stukadoor, kapster of in de detailhandel. Een aantal is als zelfstandige aan de slag gegaan, bijvoorbeeld met een eigen klussen- of hoveniersbedrijf. In ieder geval zien we wel dat de afhankelijkheid van een uitkering zienderogen afneemt. Er is dus een positieve ontwikkeling, maar zeker als het gaat om het volgen van een beroepsopleiding en het vinden van werk, is er nog veel begeleiding nodig.”

7 Continuïteit in de begeleiding van woonwagen- en zigeunerleerlingen van groot belang

De Utrechtse OWWZ-consulenten Marga Veenstra, Frits Verstraete en Piet van den Brande, werkzaam bij het ROC Midden-Nederland, zijn tevreden over de progressie van de onderwijsdeelname van de woonwagen- en zigeuner kinderen in de gemeente. Voor het basisonderwijs steeg de deelname naar bijna 100%. Ook is het steeds gewoner dat kinderen doorstromen naar het voortgezet onderwijs. Aan de andere kant is er ook reden tot zorg, want qua prestaties en niveau scoort de groep zeer laag.

De Utrechtse situatie is uniek door de aanwezigheid van een grote groep Roma, die niet in wagens, maar in huizen woont. Veenstra vertelt over de voor geschiedenis: “Eind jaren zeventig was er een grote groep Roma die door Europa trok en overal werd geweigerd. Nederland vond dat mensonterend en wilde een voortrekkersrol vervullen. Een groep werd toegelaten en kreeg de gelegenheid zich in korte tijd te legaliseren. Bij sommigen riep de registratie-procedure vanwege negatieve oorlogservaringen weerstanden op. In ieder geval was er een groep die zich niet had geregistreerd. Die werd gedoogd, maar kreeg minder faciliteiten. De gemeente Utrecht wilde deze groep wel opvangen. De zigeuners werden in een kamp geplaatst onder de voorwaarde dat ze er niet zouden blijven, maar in een huis zouden gaan wonen. Tweeënhalf jaar hebben de Roma in het kamp gewoond en er was voor de kinderen een aparte school. De kinderen werden opgehaald met een busje en desnoods haalden we ze uit bed als ze nog sliepen. Het schoolbezoek was goed en er was weinig verzuim. Na die periode is het kamp langzaam maar zeker afgebouwd.”

Toen de Roma over de stad werden verspreid, gingen de kinderen naar scholen in buurten waar ze gingen wonen. Veenstra: “Voor de scholen was het een pittige klus, want de Roma-kinderen spraken een eigen taal of de tweede taal van het gastland waar ze lang hadden gewoond. Met de spreiding steeg ook het te laat komen en het verzuim. De Roma doen de dingen waar ze op dat moment behoefte aan hebben en kunnen maar moeilijk wennen aan ritmes die voor

ons heel gewoon zijn. Er zijn vaak familiegebeurtenissen waar iedereen bij moet zijn en soms komen kinderen niet opdagen zonder dat iemand weet waar ze zijn.”

Decentralisatie

De woonwagenbewoners zijn de afgelopen jaren van één groot kamp, de Huppeldijk, gedecentraliseerd over meerdere kleine standplaatsen van drie tot ongeveer tien wagens in de gemeente Utrecht. Alhoewel men spreekt van een ‘trekkende bevolking’ is er van het traditionele reizen nauwelijks meer sprake. Hoogstens wordt er om economische redenen gereisd gedurende het zomerseizoen (handel of

kermis). Als men van standplaats verandert gebeurt dat om sociale redenen.

De ouders zijn niet in staat om de kinderen een pedagogisch klimaat aan te bieden, waarvan de mogelijkheid huiswerk te maken of hobby's uit te oefenen een onderdeel vormen. Dit heeft nadelige effecten op de ontwikkeling van de kinderen.

Jong volwassen

Door de geringe sociale contacten met de burgerbevolking leven de woonwagenbewoners en de zigeuners relatief geïsoleerd. Als leden van één groep voelt men zich solidair en de familieband is in beide gemeenschappen sterk én belangrijk. In de regel

hebben grootouders nog veel gezag. De rolverdeling tussen man en vrouw is traditioneel: de vrouw is dienstbaar en zorgt voor de opvoeding van de kinderen, de man onderhoudt de contacten met de buitenwereld.

Zowel de woonwagenbewoners als de zigeuners trouwen in de regel vroeg en krijgen op jonge leeftijd kinderen. De relatie tussen moeder en kind is in de eerste levensjaren zeer innig. Moeders zijn dan sterk gericht op de kinderen, de buitenwereld wordt als bedreigend ervaren en zij kunnen hun kinderen moeilijk loslaten. Aan de andere kant krijgen oudere kinderen vaak de zorg over een broertje of zusje, een verantwoordelijkheid die niet correspondeert met hun leeftijd. Tegelijkertijd zijn zij niet goed in staat om met de kinderen te spelen. De kinderen moeten al vroeg min of meer 'meedraaien' in de wereld van de volwassenen.

Als een kind ongeveer 12 jaar is wijzigt de gezagsverhouding sterk. Ouders zien kinderen – met name jongens – van 12 jaar en ouder als jonge volwassenen en laten hen vrij in het doen en laten. Zo worden beslissingen over school – wel of niet (op tijd) naar school toe gaan, wel of geen huiswerk maken – vaak aan de kinderen zelf overgelaten

Resultaten

Zowel voor de woonwagen- als de Roma-kinderen is er in de afgelopen jaren veel bereikt. Enkele resultaten:

- een toenemend aantal kinderen gaat naar de

voor- en vroegschoolse educatie. Dat is voor de ontwikkeling van de kinderen van groot belang, maar ook voor het gezin als geheel. De sociale integratie in de buurt wordt er positief door beïnvloed;

- woonwagen- en zigeunerouders zien inmiddels het nut in van leren lezen en alle kinderen gaan nu naar de basisschool;
- vrijwel alle leerlingen gaan naar het voortgezet onderwijs en het aantal leerlingen dat een diploma haalt is de afgelopen jaren gestegen;
- er is een sterke daling van het aantal kinderen dat een voortijdige ontheffing van de leerplicht krijgt;
- het aantal is nog gering, maar er stromen nu ook kinderen door naar het middelbaar beroepsonderwijs en behalen daar een startkwalificatie. Dit is een belangrijke doorbraak omdat er daardoor binnen de gemeenschappen van woonwagenbewoners en zigeuners positieve voorbeelden ontstaan.

Knelpunten

Ondanks de resultaten zijn er nog steeds knelpunten die ook in de komende jaren veel aandacht vragen:

- de deelname aan de voorschoolse opvang is weliswaar gestegen, maar is nog steeds ver onder het landelijk gemiddelde; bovendien is het verzuim hoger dan bij andere doelgroepen;
- kinderen in de leeftijd van vijf tot twaalf jaar zijn landelijk zwaar oververtegenwoordigd in het

- speciaal onderwijs; de Utrechtse situatie vormt daarop geen uitzondering;
- het ongeoorloofd schoolverzuim neemt af, maar is nog steeds hoog;
 - in het voortgezet onderwijs volgen de leerlingen vrijwel uitsluitend de basisberoepsgerichte leerweg met leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs;
 - in vergelijking met andere culturele minderheids-groepen halen relatief weinig woonwagen- en zigeuner kinderen een diploma;
 - bij het voortgezet onderwijs is het verzuim en voortijdig schoolverlaten onder deze groep te hoog;
 - het aantal leerlingen dat de overgang maakt naar het beroepsonderwijs is stijgende, maar in het kader van het behalen van een startkwalificatie veel te gering;
 - het kost jongeren, ook met een diploma, moeite om een baan te vinden en dat werkt demotiverend; de introductie op de arbeidsmarkt vraagt om specifieke begeleiding.

Samenwerking

In dit spanningsveld van knelpunten opereren de OWWZ-consulenten en spelen vooral een bemiddelende rol. Verstraete: "Sommige leerlingen verzuimen veel en ze hebben moeite met de reguliere schoolgang. Soms gebeuren er dingen die de school niet wil of die de ouders niet aanstaan. Door het verschil in de

sociaal-culturele achtergronden sluiten de normen en waarden van de school en de thuissituatie niet op elkaar aan. Door onze goede contacten met de scholen, de afdeling leerlingzaken van de gemeente Utrecht, aanpalende instellingen en de ouders krijgen we meestal tijdig signalen als er iets aan de hand is. Door met de ouders of de school te praten en door als intermediair pro-actief te opereren, kunnen we vaak voorkomen dat een spanningsvolle situatie escaleert. Iedereen is meer gebaat bij een preventief resultaat dan bij een curatieve of sanctionerende oplossing. We gaan veel op huisbezoek en we nemen daarbij soms ook een leerkracht of een schoolmaatschappelijk werker mee. De ouders stellen dergelijke bezoeken altijd heel erg op prijs. Kernpunt van onze begeleiding is de continue focus op de onderwijsdeelname van de leerling. Onze kracht is dat we in de contacten een constante factor zijn. Het komt regelmatig voor dat een leerling in zijn schoolloopbaan meerdere keren van school of traject wisselt. Dan is de continuïteit in de contacten van groot belang. Succesvolle ondersteuning van ouders van woonwagen- en zigeunerleerlingen, van de scholen en betrokken instellingen vraagt om specifieke ervaring met en kennis van de doelgroep. We hebben overigens niet alleen te maken met de relatie tussen de ouders en de school. Zo is er in 2004 een *Samenwerkingsconvenant Schoolverzuim* ondertekend door de gemeente Utrecht, het Openbaar Ministerie, Bureau Jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming en Bureau Halt. De samenwerking is gericht op een consequente aanpak van het school-

verzuim. In samenspraak met de afdeling leerling-zaken, de scholen en ons wordt deze maatregel ook met succes ingezet bij woonwagen- en zigeunerleerlingen.

Als OWWZ-consulenten moeten we natuurlijk goed in de gaten houden op welke terreinen we ons wel en niet bewegen. Door onze directe relatie met de doelgroep zijn we voor de ouders vaak de vraagbaak op tal van terreinen. Soms kun je daar op ingaan, mits het raakvlakken heeft met de schoolloopbaan van een leerling. Maar vaak niet. Voor zover mogelijk verwijzen we door. We kijken wat we zelf kunnen doen, maar zeker ook wat de verantwoordelijkheid is van de school en wanneer andere instanties in actie moeten komen.”

Meer werk

Met de nieuwe financiering van het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA) heerst er grote onzekerheid over de continuering van de OWWZ-projecten. Verstraete ziet echter door allerlei politieke uitspraken juist een toename van het werk. “De landelijke politiek wil het voortijdig schoolverlaten terugdringen en spreekt over verlenging van de leerplicht naar 18 jaar. Het nieuwe college in Utrecht wil dat in vier jaar de schooluitval en verzuim met 50% worden teruggedrongen, dat in 2010 80% van de jongeren van school gaat met een startkwalificatie en dat alle jongeren tot 27 jaar in 2010 een baan hebben, op school zitten of stage lopen.

Dat zijn ambitieuze doelstellingen, die zich zullen moeten vertalen in extra inspanningen van OWWZ-projecten om de schoolloopbaan van de woonwagen- en zigeunerleerlingen tot het gewenste resultaat te begeleiden. Bij deze doelgroep zijn we al blij dat ze naar het basisonderwijs gaan en de moeizame stappen naar het voortgezet onderwijs maken. Als we ook die andere doelstellingen moeten realiseren dan kan ons werk niet worden afgeschaft, want dan komt er juist veel meer werk bij. De politiek zal dan ook geld moeten vrij maken om mede met de expertise van de OWWZ-projecten de voorgenomen doelstellingen te realiseren.”

42

Literatuur

Hurk, Astrid van den, e.a. (1997). *Wonen in een wagen & Leren op school*. 's-Hertogenbosch : KPC Groep.

Ree, Yolante van der, e.a. (2001). *Als niet kan wat moet, moet wat kan. Handreiking ter bestrijding van het schoolverzuim onder woonwagen- en zigeuner-kinderen*. 's-Hertogenbosch : KPC Groep.

Straten, Inge (2006). *De huidige positie van woonwagen- en zigeunerleerlingen in het onderwijs in Nederland*.

(Niet gepubliceerde scriptie in het kader van de tweedegraads opleiding Nederlands, Arnhem)

Timmermans, Ria, e.a. (2002). *Onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in de 20e eeuw*. 's-Hertogenbosch : KPC Groep.

